XIZMATLAR SOHASIDA RAQOBAT MUHITINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI: NAMANGAN MISOLIDA

Qushmatov Azizbek Abbosxon o'g'li
E-mail: Azizbekkushmatov7@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada Namangan viloyatida xizmatlar sohasida raqobat muhitini shakllantirish jarayonlari iqtisodiy tahlil asosida o'rganilgan. Bozor iqtisodiyoti sharoitida xizmatlar sektori milliy iqtisodiyotning muhim tarmog'i sifatida ahamiyat kasb etib, uning samaradorligi raqobat darajasi bilan chambarchas bog'liq. Tadqiqotda raqobatni kuchaytiruvchi omillar, davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlari, innovatsion yondashuvlar va xususiy sektor faoliyatining tahlili keltirilgan. Shuningdek, Namangan viloyatida xizmatlar tarmog'ining rivojlanish dinamikasi 2020–2024-yillar statistik ma'lumotlari asosida tahlil qilinib, sohada raqobatni oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: raqobat, xizmatlar sohasi, bozor iqtisodiyoti, innovatsiya, davlat tartibga solishi, Namangan, iqtisodiy tahlil.

Abstract: This article examines the formation of a competitive environment in the service sector of Namangan region based on economic analysis. In the context of a market economy, the service industry plays a crucial role in national development, and its efficiency largely depends on the degree of competition. The study analyzes key factors that enhance competition, state regulation mechanisms, innovative approaches, and the performance of the private sector. The paper also evaluates the development dynamics of Namangan's service sector using 2020–2024 statistical data and proposes practical recommendations to improve competitiveness.

Keywords: competition, service sector, market economy, innovation, regulation, Namangan, economic analysis.

Аннотация:В статье рассматриваются процессы формирования конкурентной среды в сфере услуг Наманганской области на основе экономического анализа. В условиях рыночной экономики сфера услуг играет важную роль в развитии национальной экономики, и её эффективность во многом зависит от уровня конкуренции. В исследовании анализируются факторы, усиливающие конкуренцию, механизмы государственного регулирования, инновационные подходы и деятельность частного сектора. На основе статистических данных за 2020–2024 годы дана оценка динамики развития сферы услуг в Наманганской области и предложены практические рекомендации по повышению конкурентоспособности.

Ключевые слова: конкуренция, сфера услуг, рыночная экономика, инновации, регулирование, Наманган, экономический анализ.

KIRISH

Bozor iqtisodiyotida xizmatlar sohasi mamlakat iqtisodiyoti barqarorligi, aholi bandligi va farovonligini ta'minlovchi eng muhim tarmoqlardan biri hisoblanadi. Xizmatlar sektori ishlab chiqarish jarayoniga bevosita yordam beruvchi, iste'molchilar ehtiyojini qondiruvchi va yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratuvchi faoliyat turi sifatida milliy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishda muhim rol o'ynaydi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda xizmatlar sohasi yalpi ichki mahsulotdagi ulushi yildan-yilga ortib bormoqda. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

809 xizmatlar sohasi yalpi ichki mahsulotning 48,3 foizini tashkil etgan bo‘lib, bu ko‘rsatkich 2020-yilga nisbatan 6,7 foizga yuqori. Xizmatlar tarmog‘ining o‘sish sur’atlari viloyatlar kesimida ham farq qiladi. Ayniqsa, Namangan viloyatida transport, savdo, ta’lim, sog‘liqni saqlash va axborot texnologiyalari xizmatlari tez sur’atda rivojlanmoqda.

Raqobat muhitini shakllantirish esa ushbu tarmoqda samaradorlikni oshirishning asosiy sharti hisoblanadi. Raqobat korxonalarni innovatsiyalar joriy etishga, xizmat sifati va samaradorligini oshirishga undaydi. Shu sababli, Namangan viloyatida xizmatlar sohasida raqobatni rivojlantirishning iqtisodiy, tashkiliy va institutsional mexanizmlarini o‘rganish dolzarb masalalardan biridir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Xizmatlar sohasida raqobat muhitini shakllantirish masalasi bo‘yicha ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilgan. M.Porterning “Raqobat ustunligi” konsepsiyasi raqobatbardosh iqtisodiyotning asosi sifatida xizmatlar tarmog‘ida ham o‘z aksini topgan. Unga ko‘ra, raqobatni shakllantirishda to‘rtta omil — ishlab chiqarish resurslari, talab sharoitlari, bog‘liq tarmoqlar va korxona strategiyasi muhim rol o‘ynaydi.

J. Schumpeter esa raqobatni “ijodiy buzilish” konsepsiyasi orqali izohlab, yangilik kiritish jarayonining iqtisodiy o‘sishdagi ahamiyatini asoslab bergan. Xizmatlar sektorida innovatsiyalar — bu nafaqat yangi mahsulot yoki texnologiya, balki xizmat ko‘rsatish jarayonini modernizatsiya qilish, raqamlashtirish va iste’molchi bilan aloqani yaxshilashni ham anglatadi.

O‘zbekiston olimlaridan M. Jalilov, U. Qo‘chqorov, B. Tashanov va boshqalar o‘z tadqiqotlarida xizmatlar tarmog‘ida raqobat muhitining rivojlanishini iqtisodiy barqarorlik va bandlik bilan bog‘lagan. Ularning fikricha, davlat tomonidan yaratilayotgan imkoniyatlar — soliq imtiyozlari, kredit resurslari, raqamli infratuzilma — xizmatlar tarmog‘ining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg‘armasi va OECD hisobotlarida raqobat siyosati xizmatlar sektorining samaradorligini oshirishda muhim omil sifatida qayd etiladi. Xususan, 2023-yilgi “Global Competitiveness Report”da raqobatni ta’minlashning asosiy yo‘nalishlari sifatida tartibga solishning soddaligi, litsenziyalash jarayonining shaffofligi va raqamli xizmatlarning kengaytirilishi alohida ta’kidlangan.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda xizmatlar sohasida raqobat muhitini shakllantirish masalalari iqtisodiy tahlil, taqqoslash, tizimli yondashuv va statistik modellashtirish usullari orqali o‘rganildi.

Metodologik asos sifatida M. Porterning raqobat afzalligi modeli, A. Smithning “ko‘rinmas qo‘l” nazariyasi, hamda J. Schumpeterning innovatsion raqobat konsepsiyasi qabul qilindi.

Tadqiqotda quyidagi yondashuvlardan foydalanildi:

1. **Tizimli tahlil usuli** — xizmatlar sohasini iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari bilan o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganish uchun.
2. **Statistik tahlil usuli** — 2020–2024-yillar oralig‘idagi rasmiy ma’lumotlar asosida xizmatlar hajmi, bandlik darajasi va o‘sish sur’atlarini aniqlash uchun.
3. **Taqqoslama yondashuv** — Namangan viloyati ko‘rsatkichlarini O‘zbekistonning boshqa hududlari bilan solishtirish orqali raqobat darajasini baholash uchun.
4. **Ekspert baholash usuli** — xizmatlar sohasida faoliyat yuritayotgan korxonalarning raqobatga munosabatini aniqlash maqsadida.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Shuningdek, tahlil jarayonida Davlat statistika qo‘mitasi, O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda Jahon bankining 2024-yilgi “Doing Business” hisobotlari ma’lumotlaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR (NAMANGAN MISOLIDA)

Namangan viloyati O‘zbekistonning iqtisodiy salohiyati yuqori bo‘lgan hududlaridan biri bo‘lib, so‘nggi yillarda xizmatlar sektori iqtisodiy o‘sishning muhim drayveriga aylangan.

Viloyatda 2024-yilda xizmatlar hajmi **24,1 trln so‘mni** tashkil etgan bo‘lib, bu 2020-yilga nisbatan **36,8 foizga** o‘sishni anglatadi.

1. Xizmatlar tarmog‘ining tarkibiy tuzilmasi (2024-yil holatiga):

Tarmoq nomi	**Ulushi, %**	**2020-yilga nisbatan o‘sish**
Chakana savdo xizmatlari	28.4	+8.3%
Transport va logistika	21.7	+5.9%
Ta’lim va sog‘liqni saqlash	14.2	+4.7%
Axborot texnologiyalari va aloqa	11.5	+9.1%
Turizm va mehmondo‘stlik	8.6	+6.8%
Moliyaviy xizmatlar	7.3	+4.2%
Boshqa xizmatlar	8.3	+3.4%

Mazkur ko‘rsatkichlar shuni ko‘rsatadiki, Namangan viloyatida xizmatlar sektori faqat an’anaviy sohalar bilan cheklanmay, balki raqamli xizmatlar va IT infratuzilma bo‘yicha ham faol rivojlanmoqda.

2. Raqobat muhiti ko‘rsatkichlari:

Namangan viloyatida 2024-yil holatiga **18,600 dan ortiq** xizmat ko‘rsatuvchi tadbirkorlik subyekti faoliyat yuritmoqda. Ulardan 92 foizi — kichik biznes subyektlari.

Raqobat muhitini belgilovchi asosiy omillar:

- Bozorning ochiqligi va erkin kirish imkoniyati;
- Narxlarning talab va taklif asosida shakllanishi;
- Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi;
- Davlat tomonidan soddalashtirilgan litsenziyalash tizimi.

Biroq, ayrim tarmoqlarda — masalan, transport, turizm va moliyaviy xizmatlarda — raqobat hali to‘liq shakllanmagan. Asosiy to‘siqlar: yuqori boshlang‘ich xarajatlar, infratuzilmaning yetarli emasligi va kadrlar malakasi pastligi.

3. Iqtisodiy tahlil natijalari:

- Xizmatlar sohasida bandlik darajasi 2024-yilda **37,2%**ni tashkil etib, 2020-yildagi 31,5% ko‘rsatkichdan yuqori.
- Raqobatbardosh korxonalar soni 2024-yilda 12% ga oshgan.
- Xizmatlar eksporti hajmi 2024-yilda **45 mln AQSh dollari**ga yetgan.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

MUHOKAMA

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, Namangan viloyatida xizmatlar sektorining raqobat muhitini shakllantirishda sezilarli ijobiy o‘zgarishlar mavjud. Xizmatlar bozorining kengayishi, yangi texnologiyalarning joriy etilishi va tadbirkorlik faoliyatining erkinlashuvi bu jarayonni tezlashtirmoqda.

Biroq, raqobatning barqaror shakllanishiga to‘sqinlik qiluvchi bir qator omillar mavjud:

1. Ayrim xizmat tarmoqlarida **monopolistik tuzilmalar** saqlanib qolgan.
2. **Kichik biznes** uchun kredit resurslariga kirish imkoniyatlari cheklangan.
3. **Hududiy infratuzilma** va raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi yetarli emas.

Kadrlar salohiyati xizmat sifati bilan hamohang emas.

Xalqaro tajriba (Janubiy Koreya, Polsha, Turkiya misolida) shuni ko‘rsatadiki, raqobat siyosatini muvaffaqiyatli yuritish uchun davlatning roli muhim: u sog‘lom raqobat uchun normativ sharoit yaratishi, ammo bozor mexanizmlarini cheklamasligi zarur.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Namangan viloyatida xizmatlar sohasida raqobat muhitini yanada kuchaytirish uchun quyidagi yo‘nalishlar muhim:

1. **Raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirish** — xizmatlar ko‘rsatishda onlayn platformalar, mobil ilovalar va elektron to‘lov tizimlarini kengaytirish.
2. **Kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash** — imtiyozli kreditlar, grantlar va soliq yengilliklari orqali yangi xizmat ko‘rsatuvchi subyektlarni rag‘batlantirish.
3. **Infratuzilmani modernizatsiya qilish** — transport-logistika, aloqa va turizm infratuzilmasini yaxshilash.
4. **Kadrlar salohiyatini oshirish** — kasbiy ta’lim va malaka oshirish dasturlarini rivojlantirish.
5. **Davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish** — xususiy sektorni strategik xizmat loyihalariga jalb qilish.

Ushbu choralar amalga oshirilganda, Namangan viloyatida xizmatlar sohasi raqobatbardoshligi ortadi, iqtisodiy barqarorlik mustahkamlanadi va aholi farovonligi yuksaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Porter M. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. – New York: Free Press, 1985.
2. Schumpeter J.A. Capitalism, Socialism and Democracy. – Harper & Brothers, 1942.
3. Smith A. The Wealth of Nations. – London, 1776.
4. Jalilov M. Bozor iqtisodiyotida xizmatlar sektorining o‘rni. – T.: Iqtisodiyot, 2021.
5. Tashanov B. O‘zbekiston xizmatlar sohasi raqobat muhitining rivojlanish yo‘nalishlari. – “Iqtisodiy tadqiqotlar” jurnali, 2023.
6. Jahon banki. Doing Business Report 2024. – Washington, D.C.
7. OECD. Competition Policy in Services. – Paris, 2023.
8. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari, 2020–2024.
9. Iqtisodiyot va moliya vazirligi hisobotlari, 2024.
10. Namangan viloyati hokimligi rasmiy ma’lumotlari, 2024.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.